

W

**WORKING
PAPERS**

298

**D'Ermua a Patxi López (1997-2009):
la complicitat de la premsa amb la
política espanyola al País Basc**

SÍLVIA CABEZAS

Institut de Ciències Polítiques i Socials
Adscrit a la Universitat Autònoma de Barcelona

**D'Ermua a Patxi López (1997-2009):
la complicitat de la premsa amb la política espanyola al País Basc**

SÍLVIA CABEZAS

Doctora en Sociologia i consultora de la UOC

WP núm. 298
Institut de Ciències Polítiques i Socials
Barcelona, 2011

L'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS) és un consorci creat l'any 1988 per la Diputació de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona, institució aquesta última a la qual hi és adscrit a efectes acadèmics.

“Working Papers” és una de les col·leccions que edita l'ICPS, previ informe del corresponent Comitè de Lectura, especialitzada en la publicació –en la llengua original de l'autor– de treballs en elaboració d'investigacions socials, amb l'objectiu de facilitar-ne la discussió científica.

La seva inclusió en aquesta col·lecció no limita llur posterior publicació per l'autor, el qual manté en tot moment la integritat dels seus drets.

Aquest treball no pot ésser reproduït sense el permís de l'autor.

Edició: Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS)
Mallorca, 244, pral. 08008 Barcelona (Espanya)
<http://www.icps.cat>

© Sílvia Cabezas

ISSN: 1133-8962
the ICPS is officially linked for academic purposes.

Aquest treball demostra de quina manera i, fins a quin punt, determinats corrents editorials i d'opinió, publicats durant aquest període en alguns mitjans de comunicació escrits, han estat al servei d'una estratègia política del nacionalisme espanyol. Una estratègia instigada, sobretot, pel PP, amb l'objectiu a Euskadi de treure el PNB del poder i l'esquerra *abertzale* de les institucions, a través de campanyes obertament hostils i difamatòries contra tot allò que representa l'imaginari col·lectiu basc.

En l'acte d'investidura del nou lehendakari Patxi López (5 de maig de 2009), el seu antecessor en el càrrec, Juan José Ibarretxe, va denunciar en el seu discurs el pacte tàcit entre el PP-PSOE per descavalcar el PNB del Govern de Vitòria i repartir-se així el poder en les eleccions del 13 de maig de 2001 (sota el "bloc constitucionalista"). Segons Ibarretxe, es tractava d'un acord d'Estat per resoldre un problema d'Estat. Cal recordar que l'any 2000 ambdues formacions van signar l'Acord per les llibertats i contra el terrorisme. Lluny però d'aconseguir aquest objectiu l'any 2001, no es van desanimar i tal com comentà Ibarretxe a partir de llavors es van obsessionar per "perfeccionar l'alternança política" utilitzant els mitjans que fessin falta, com ara l'aprovació de la Llei de Partits Polítics (2002), "feta a mida" per il·legalitzar l'esquerra *abertzale*.

Si bé Ibarretxe i d'altres experts situen l'inici d'aquesta estratègia l'any 2001, aquesta investigació constata que la teranyina començà a final de la dècada dels noranta arran del segrest i posterior assassinat del regidor del PP a Ermua, Miguel Ángel Blanco (1997). Com si es tractés d'una "croada" personal, primer contra ETA i després contra el nacionalisme basc, el president espanyol José María Aznar va dedicar les seves dues legislatures a orquestrar una manera de fer política basada en el "patriotisme espanyol", la "distorció" dels fets i la "criminalització" de la "dissidència". Un art que Aznar va fer extensiu, no només en el conflicte basc, sinó també, en la gestió d'altres crisis, com ara el conflicte de l'illot del Perejil o el naufragi del petrolier *Prestige* a la costa gallega, ambdós ocorreguts l'any 2002.

Un exemple d'aquesta "campanya d'intoxicació i difamació" també el trobem a principi de 2004 quan ETA anuncià una treva només a Catalunya. La notícia difosa pel diari *ABC*¹ sobre una reunió secreta, poques setmanes abans, entre ETA i el líder d'Esquerra Republicana i, en aquells moments conseller en cap de la Generalitat, Josep-Lluís Carod-Rovira, serveix de nou com excusa per qüestionar la legitimitat del govern tripartit català i, de retruc, posar en dubte la política contra el terrorisme proposada pel candidat socialista, José Luis Rodríguez Zapatero, tot just a les portes de les eleccions generals del març d'aquell mateix any. Ja en aquella època s'associava l'independentisme català, representat per ERC, amb ETA: "si els republicans continuen sent socis dels socialistes en el govern català, malgrat haver dialogat amb ETA; en el conjunt de l'Estat, Zapatero està deslegitimant per poder governar Espanya".

El canvi de govern en els comicis de l'1 de març de 2009 i, amb ell, de "rumb polític" a Euskadi, esdevé la culminació d'un llarg procés per fer fora de les institucions l'ampli ventall que

¹ "Carod-Rovira ultima un pacto con ETA para que no perpetre atentados en Cataluña", (*ABC*, 26.01.2004).

representa el nacionalisme basc. És agosarat afirmar que els seus resultats són fruit d'una tupinada, com algunes veus han apuntat, entre d'altres motius perquè no s'han vulnerat les regles del joc democràtic, sinó que aquestes –precisament i de forma més subtil– s'han modificat sota l'emparament legal. Passats els anys i, fent una anàlisi retrospectiva, no és menys sorprenent copsar com l'obsessió de l'expresident Aznar perquè el govern de Vitòria deixés de ser “nacionalista basc”, finalment, s'ha complert. Això sí, el “daltabaix” polític de descrèdit que experimentà els últims dies del seu mandat, arran de la seva decisió d'intervenir a la guerra d'Iraq i d'haver gestionat amb mentides la investigació sobre els atemptats de l'11-M de 2004 a Madrid, ha beneficiat els socialistes, que són els qui han acabat administrant els fruits de l'èxit d'aquesta estratègia.

Les hipòtesis principals sobre les que parteix aquesta investigació es concreten en les següents:

1) La presència del fenomen terrorista i la lluita per combatre'l han esdevingut un pretext pels diferents governs espanyols, especialment els liderats pel PP (1996-2004), per desallotjar el PNB del govern i l'esquerra *abertzale* del joc parlamentari, amb la connivència de certa premsa.

2) Els governs del PP i els seus mitjans de comunicació afins van iniciar a finals de la dècada dels noranta una campanya d'estigmatització i criminalització del conjunt del nacionalisme basc associant-lo a la violència d'ETA.

3) La participació directa d'aquesta premsa en la configuració d'un determinat clima d'opinió explica que bona part de la classe política hagi legitimitat l'exclusió de l'esquerra *abertzale* (aprovant la Llei de Partits), per por a ser acusats des dels governs Aznar d'ambigus front el terrorisme i deslleials amb l'Estat. En aquest sentit, qualsevol sospitós de pensament alternatiu era acusat d'estar fora del marc constitucional. Un marc legal que el mateix president Aznar (aquell que en el seu moment votà en contra de la Carta Magna) deia ser-ne el seu principal garant. En nom de l'amenaça terrorista s'haurien tirat endavant lleis que limiten els drets i llibertats d'una part de la ciutadania. La injustícia del terrorisme, malauradament, empara actuacions que sense la seva coartada difícilment haurien prosperat. O dit d'una altra manera: sense l'existència d'ETA, aquests arguments que perseguien desgastar el nacionalisme governant i il·legalitzar *Batasuna* haurien caigut pel seu propi pes.

En definitiva, sense la connivència govern-premsa, aquesta no hauria creat un clima d'opinió que acabés influent en l'agenda política d'altres formacions (PSOE) ni tampoc a l'agenda judicial perquè acatés decisions polítiques. Es produí, per tant, la judicialització de la política o ús partidista del Poder Judicial (Exemple 1: per primer cop a la història de la democràcia espanyola un *lehendakari* fou assegut en el banc dels acusats –l'any 2009 abans dels comicis– per haver dialogat en el seu exercici de responsabilitat amb l'objectiu d'aconseguir la pau². Exemple 2: l'any

² El Tribunal Superior de Justícia del País Basc (TSJPB) instruí (8 de gener de 2009) la causa penal oberta contra el *lehendakari* Juan José Ibarretxe i els dirigents socialistes Patxi López i Rodolfo Ares, per haver-se reunit amb Batasuna durant la primera fase del procés de pau (2006), arran de la denúncia presentada pel

2003, per ordre del magistrat de l'Audiència Nacional, Juan del Olmo, es procedí al tancament del diari *Euskaldunon Egunkaria* i la detenció del seu director Martxelo Otamendi).

Aquest estudi es divideix en quatre apartats centrals, la metodologia i les conclusions. En el primer d'ells, "Els mitjans de comunicació en la construcció de l'opinió pública envers el terrorisme i el nacionalisme basc", s'exposa el marc teòric. Els autors consultats s'identifiquen, en bona mesura, amb una sociologia compromesa que descriu i denuncia les pràctiques abusives dels diferents poders o de la concentració d'aquests (polític, econòmic, cultural, mediàtic) contra aquells col·lectius més desfavorits, minoritaris,...diferents del patró comú. Algunes de les teories sobre les que es nodreix la present investigació assenyalen que el paper dels mitjans de comunicació no es limita a informar. Els propis mitjans esdevenen "actors" de la informació i "creadors" d'opinió pública.

A més, determinats conglomerats mediàtics exerceixen un clar poder a l'hora de reforçar un clima d'opinió favorable als interessos d'altres poders com l'econòmic i el polític. En algunes ocasions i en relació a qüestions concretes, l'opinió que en una democràcia es pressuposa que hauria de ser plural, tendeix a diluir-se en un pensament únic que, lluny de poder-hi escapar, et trobes atrapat. Al mateix temps, aquests conglomerats actuen com agents de control social informal. Per això, la "por a la diferència" en societat esdevé el millor adob perquè aquests mitjans al servei dels poders fàctics reforcin el consens, la cohesió, l'opinió compartida, evitant la dissidència, la pluralitat, que podria sacsejar l'ordre social establert. Paral·lelament, el tractament de certs mitjans pròxims a una concepció espanyolista envers els nacionalismes perifèrics és paradigmàtic d'estudi. El seguiment periodístic del País Basc és mal intencionat i esbiaixat. Silencia les causes del conflicte, fins l'extrem de negar i atiar encara més la confrontació. Tal com apunten alguns estudiosos, ens trobem davant d'una "construcció mediàtica" d'Euskadi.

El segon apartat, "L'era Aznar i l'anomenada *brunete mediàtica*. L'estratègia de criminalització del nacionalisme basc i la seva lluita contra el terrorisme d'ETA (1996-2004)" es subdivideix en tres etapes: la "necessitat", la "construcció" i l'"alimentació" d'un "monstre". Aclarir que la paraula "monstre" s'aplica a la idea consolidada del president Aznar de posar en el mateix sac ETA, esquerra *abertzale* i PNB. Aznar va crear una confusió interessada en què desqualificava l'adversari polític democràtic com a còmplice del terrorisme. A més, va transmetre a l'opinió pública la necessitat no només de combatre el monstre d'ETA, sinó també un de nou que l'emparava: el nacionalisme basc (partits i resta de societat civil que s'apartava del seu ideari espanyolista). En definitiva, els seus mandats es van caracteritzar per una política bel·ligerant front el País Basc.

Fòrum Ermua. En el procés també són imputats els dirigents *abertzales* Arnaldo Otegi, Pernaldo Barrena, Juan José Petrikorena, Rufi Etxebarria i Olatz Dañobeitia. L'endemà, però, el TSJPB decidí suspendre el procés judicial perquè considerà que no n'hi havia prou amb la sol·licitud de l'acusació popular perquè es fes la vista oral. El Fòrum d'Ermua i Dignitat i Justícia, que exercien l'acusació popular, presentaren un recurs davant del Tribunal Suprem (TS). El 13 de gener de 2010, el Tribunal Suprem (TS) també arxivà la causa.

Respecte a la “necessitat d’un monstre” (1996-2000), aquesta sorgeix arran de les mobilitzacions de rebuig (més o menys espontànies) de l’atemptat d’ETA contra el regidor d’Ermua Miguel Ángel Blanco (1997). A partir d’aquell moment, la política antiterrorista del govern Aznar continuà prioritzant l’acció policial però introduí una nova via: perseguir i criminalitzar l’entorn polític, cultural i mediàtic de l’esquerra *abertzale* i simpatitzants. En aquest sentit, s’enduriren les penes de terrorisme i es tipificaren nous delictes de pertinença a banda armada (el fenomen de *kale borroka*). Justament pocs mesos més tard de la mort de Blanco, el jutge Baltasar Garzón ordenà l’empresonament dels dirigents de la mesa nacional d’HB. El mateix magistrat de l’Audiència Nacional, per ordre cautelar, tancà el diari *Egin* el juliol de 1998. Precisament el setembre de 1998, ETA anuncià una treva indefinida (es trencarà el desembre de 1999) qualificada de “trampa” pel ministre d’Interior Mayor Oreja, qui atribuï l’anunci a la pressió exercida per la mobilització social (l’Esperit d’Ermua). Tanmateix, l’anunci de la treva s’explicà per la firma dies abans (12 de setembre de 1998) del Pacte de Lizarra. És a partir d’aquest acord quan es tensaren encara més les relacions entre el govern Aznar i el PNB (recordem que els nacionalistes bascos havien arribat a un acord de legislatura al Congrés espanyol el 1996; el Pacte de Lizarra – “gir sobiranista” – i la política antiterrorista – dispersió de presos, incomplint la Llei Penitenciària – distanciaven els dos partits). Es considerà des de Madrid que el PNB “seguiu el joc” als terroristes. I des de la premsa afí al govern de Madrid es polaritzà l’escenari polític en dos blocs: els “constitucionalistes” versus els “nacionalistes” (aquests darrers subdividits en “moderats” versus “radicals”/“violents”). Aquesta dicotomia ja s’havia produït arran d’Ermua entre “demòcrates” (on hi era encara el PNB) i “violents”.

A les eleccions autonòmiques de l’any 1998, celebrades en un clima de pau, *Euskal Herriarrok* aconseguí ser tercera força en el Parlament i es convertí en decisiva en la investidura del *lehendakari* Ibarretxe. Nous motius per al govern Aznar per estigmatitzar el PNB, tot relacionant-lo amb “els còmplices d’ETA”. La creació l’any 1999 de l’Assemblea de municipis i càrrecs electes d’Euskal, *Herria Udalbiltza*, també fou sospitosa i, anys més tard, Garzón ordenà l’empresonament d’alguns dels seus membres per relació amb banda armada, absolts per l’Audiència Nacional el 20 de gener de 2011.

Des de la instauració de la democràcia, la qüestió del terrorisme d’ETA s’ha abordat pels diferents governs espanyols a través principalment de la via policial (també de forma “paramilitar”, com fou el cas de l’anomenada “guerra bruta” del GAL durant el mandat del socialista Felipe González). A la persecució policial se li afegia la via judicial i un tractament mediàtic favorable al discurs oficial que negava l’arrel política del fenomen. És el president José María Aznar qui va veure en ETA el perfecte esquer per obtenir rèdits electorals. En aquest sentit, caldria recordar la manera com explotà sentimentalment el fet d’haver sortit il·lès d’un cotxe-bomba el 19 d’abril de 1995. Un recurs que el va ajudar, juntament amb el desgast del govern socialista d’aleshores, a guanyar la presidència l’any 1996. El segrest i posterior assassinat del regidor del seu mateix partit a la localitat d’Ermua, Miguel Ángel Blanco, per part d’ETA el 1997, esdevingué un punt d’inflexió en les noves formes de lluita contra la violència i el seu entorn. Als mecanismes policials, judicials i mediàtics s’hi afegia un de nou: “el poder de mobilització de la ciutadania”, la seva “conscienciació”

i “repulsa” a tot allò que podia relacionar-se directament o indirecta amb la violència d'ETA, però també, amb aquells idearis propis del conjunt del nacionalisme basc. A partir de llavors començà l'estratègia d'intoxicació de l'opinió pública espanyola, instaurant un clima de difamació, mentida i tergiversació de la realitat.

L'estigmatització de l'esquerra *abertzale*, primer; del conjunt del nacionalisme basc, després; i la “demonització” de qualsevol intent de resoldre “el conflicte” –no reconegut– per la via del diàleg (el Pacte de Lizarra l'any 1998, per exemple) esdevenen una nova rutina política i periodística. Al llarg d'aquest estudi es demostra com l'anomenada *brunete mediàtica madrilenya* ha contribuït en aquesta estratègia de distorsió dels fets i crispació de l'ambient, sobretot fora del País Basc i Catalunya. Així doncs, a Euskadi, aquest corrent d'opinió –o “pensament únic”– ha gaudit de poca credibilitat entre la ciutadania. La proximitat geogràfica amb el fenomen (Xicoy, 2008) i la multiplicitat de fonts d'informació del ciutadà basc per entendre la realitat en què viu, dificultà la victòria de la difamació espanyolista al País Basc. La *brunete mediàtica* anava treballant, però en comptes de fer-se amb més seguidors, aconseguia l'efecte contrari com es comprovà en els resultats electorals de l'any 2001.

La “construcció d'un monstre” (2000-2001) té el seu punt àlgid en les eleccions al País Basc el 13 de maig de 2001. Uns comicis caracteritzats per una campanya mediàtica sense precedents, especialment des del bloc “constitucionalista” (tàndem “exministre d'Interior Mayor Oreja” i “candidat socialista Nicolás Redondo Terreros”) que insisteix a assimilar els objectius entre el terrorisme i el nacionalisme basc “moderat”. Finalment, el fracàs electoral PP-PSE dona pas al “perfeccionament de l'alternança política” i l’“alimentació d'un monstre” (2002-2004), per mitjà de l'aprovació de Llei de Partits Polítics (amb els vots favorables del PP, PSOE, CIU, CC, PA) que possibilità la il·legalització de *Batasuna* per part del Tribunal Suprem (2003). La Llei de Partits es va vendre com el mecanisme legal necessari per combatre amb major eficàcia el terrorisme. El seu suport i consens (95% del Congrés i ratificat pel Senat) atorgaren un indiscutible caràcter democràtic. Així doncs, es deixà de difamar l'esquerra *abertzale* per certificar que no era democràtica, a través de l'aplicació d'una llei “feta a mida”. Tal com es pregunta el teòric Howard Becker a *Outsiders. Hacia una sociología de la desviación* (2009: 13-14): “(...) ¿por qué la gente que hemos identificado como delincuentes hace aquello que hemos definido como delitos? (...) ¿quién es el que determina qué tipos de comportamientos son delictivos y cuáles son sus consecuencias?”

El tercer apartat, “L'encaix del País Basc a l'Espanya de Zapatero i el paper de la premsa (2004-2008)”, analitza les diferències de “tarannà” del nou govern socialista respecte l'anterior en matèria de terrorisme i de relacions amb el nacionalisme basc. Recordar que l'atemptat de l'11-M a Madrid l'any 2004 representà perdre el govern al PP. El mateix ministre d'Interior, aleshores Ángel Acebes, insistia en la hipòtesi de l'autoria d'ETA. Cosa que continuaria en el temps amb el suport d'alguns dels seus mitjans afins, instigadors de l'anomenada “teoria de la conspiració”. Pel que fa les relacions amb el PNB, Zapatero s'oposa frontalment a l'anomenat “Pla Ibarretxe” (2005). Altrament, la irrupció de PCTB en les eleccions autonòmiques de 2005 (les primeres amb

Batasuna il·legalitzada) és interpretada com un “senyal d’alarma” envers les limitacions en l’aplicació de la Llei de Partits (paradoxalment, el PCTB fou inscrit en el registre del Ministeri d’Interior quan Acebes n’era el titular).

En relació amb ETA, l’alto al foc permanent anunciat l’any 2006 és acollit de forma esperançadora. Zapatero aposta pel diàleg i s’inicia un procés de pau que es trenca amb l’atemptat a la T4 a Madrid. Això provoca que el Govern espanyol adopti una postura immobilitista. Durant aquest període, l’Executiu socialista es troba fortament pressionat pel principal partit de l’oposició contra la proposta de diàleg amb ETA (2005). El Congrés avala la proposta del govern Zapatero amb els vots en contra del PP, qui juntament amb la seva premsa afí, la qualificaren d’“error” i d’una “rendició als terroristes”. Es preguntaven sobre quin seria el “preu polític” que hauria de pagar l’Estat perquè ETA deixés la violència i consideraven que “dinamitava” el Pacte per les llibertats i contra el terrorisme (2000). Simultàniament, les interferències de la justícia durant el procés de pau contra els interlocutors de l’esquerra *abertzale*, per part del jutge Fernando Grande-Marlaska de l’Audiència Nacional, tampoc hi van ajudar.

En el darrer apartat de l’estudi, “La culminació d’un procés per desallotjar el nacionalisme basc de les institucions. L’1 de març de 2009: el canvi de govern al País Basc; Patxi López nou lehendakari”, es demostra com en aquesta ocasió el bloc “constitucionalista” aconsegueix el seu propòsit tot evitant que cap altra llista pròxima a l’esquerra *abertzale* il·legalitzada pogués irrompre en el Parlament (que no es repetís el cas del PCTB). L’aritmètica parlamentària fa possible una majoria espanyolista de la cambra (PSE, PP i UPyD). En canvi, malgrat el triomf en escons del PNB, aquest no pot reeditar el tripartit. També es fa palès com certa premsa apostava decididament per Patxi López com a nou *lehendakari* i de quina manera silenciava les conseqüències positives de l’aplicació de la Llei de Partits per part dels socialistes, ara en el govern.

Sobre la metodologia emprada, la investigació es basa en una anàlisi qualitativa i comparativa dels discursos periodístics a la premsa. A diferència dels mètodes quantitius que descriuen dades estadístiques, els qualitius se centren en la interpretació del llenguatge, és a dir, en la connotació (judicis de valor, la influència de les ideologies o del context sociocultural) de les paraules més que en la denotació (informació objectiva). De l’ampli ventall de mètodes qualitius, s’ha optat per una Anàlisi Crítica del Discurs (Van Dijk, 1999): 1) considera que el discurs mediàtic esdevé un important “recurs de poder”. El “discurs-poder” significa que aquells grups que en societat gaudeixen d’un major control sobre els discursos més influents, més possibilitats tenen de controlar l’opinió pública; 2) l’interessa copsar, a través d’un quadre ideològic o lectura ideològica del text, com el llenguatge periodístic reproduïx pràctiques abusives, de dominació o desigualtat entre diferents grups en societat; 3) en definitiva considera que en la majoria de conflictes es produeix un procés de polarització, “Nosaltres vs Ells”, en què s’autorepresenta positivament el grup propi i es presenta negativament el grup aliè. Dit d’una altra manera, es ressalten les accions/proprietats positives, bones, favorables del “Nosaltres” i es ressalten les dolentes de l’“Ells”. Per contra, es mitiguen les dolentes del “Nosaltres” i les bones de l’“Ells”; i 4) també defineix el

concepte de dualitat ideològica (inscrit en un context de relacions de desigualtat i dominació): es produeix una oposició entre la categoria “Nosaltres” (que ocupa una posició de superioritat en les relacions) i la categoria “Els” (grup que ocupa la posició d’inferioritat).

En aquesta investigació s’ha aplicat la categoria “Nosaltres” per referir-se a l’Estat i al nacionalisme espanyol, mentre que la categoria “Els” es reserva al nacionalisme basc. Si apliquem la polarització en el discurs de determinats mitjans afins a l’Estat, observem com a l’hora de descriure la categoria “Nosaltres” s’utilitzen valors positius (“democràcia”, “marc legal”,...) i en canvi s’associen valors negatius per descriure la categoria “Els” (“deslleials”, “exclusió”, “còmplices de la violència”,...). Moltes vegades aquests valors negatius es nodreixen del repertori de la salut mental (“malaltís”, “patològic”, “neuròtic”, “delirant”, “fanàtic”, “esquizofrènic”, “llunàtic”, “irracional”, “bojos” i “megalòmans”). Sovint a l’hora de desprestigiar l’adversari polític (categoria “Els”) s’utilitza el recurs d’associar l’enemic elegit (nacionalisme basc) amb l’enemic certificat (ETA). Finalment, gairebé sempre la categoria “Nosaltres” no fa autocrítica i considera que representa la veritat absoluta, per la qual cosa quan es defensa dels atacs de la categoria “Els” està més que justificat.

L’estudi abasta més de 1.500 dies relatius a 18 esdeveniments noticiables que transcorren de l’any 1997 al 2009: “El cas Ermua” (1997); “L’assassinat d’Ernest Lluch” (2000); “El 13-M, eleccions al País Basc” (2001); “La Llei de Partits” (2002); “La vaga general del 20-J” (2002); “El cas *Prestige*” (2002); “El tancament d’*Euskaldunon Egunkaria*” (2003); “La il·legalització de *Batasuna*” (2003); “La guerra a l’Iraq” (2003); “El cas Carod i la treva d’ETA a Catalunya” (2004); “L’11-M” (2004); “El Pla Ibarretxe” (2005); “Les eleccions amb *Batasuna* il·legalitzada” (2005); “La proposta de diàleg amb ETA” (2005); “De l’alto al foc permanent a l’atemptat d’ETA a la T4” (2006); “La Teoria de la conspiració i el macro-judici per l’11-M” (2007); “La proposta de referèndum del *lehendakari* i la sentència del TC” (2008); i “L’1 de març, el tomb electoral. Patxi López nou *lehendakari*” (2009). Entre aquestes notícies, hi ha tres que il·lustren la política duta a terme pel govern de José María Aznar en altres crisis, com ara la vaga del 20-J, cas *Prestige* i la guerra a l’Iraq. Una “manera de fer” que defineix la seva gestió al capdavant del govern espanyol, la qual es veurà reproduïda en la qüestió basca. La resta d’esdeveniments noticiables es succeeixen cronològicament. Serveixen com a fil conductor i visualitzen l’evolució en les relacions entre l’Estat espanyol i Euskadi. *D’aquest període (1997-2009) s’han consultat en profunditat un total de 13 capçaleres de diari i s’han analitzat exhaustivament gairebé 2.000 retalls periodístics (900 portades, 915 editorials i 112 articles d’opinió).*

La premsa escrita objecte d’estudi ha estat classificada segons tres criteris: “geogràfic”, “ideològic” i “sociològic”. El criteri “geogràfic” és el que fa referència al “punt d’observació”. En aquest sentit, s’han elegit diaris d’àmbit i/o difusió “estatal” (*La Vanguardia, El País, El Mundo, ABC i La Razón*) front aquells editats al País Basc (*Deia, Egin, Gara, El Correo i El Diario Vasco*) i Catalunya (*El Periódico, Avui, El Punt Barcelona i resta de premsa comarcal*). Les realitats són explicades un xic diferent en funció del lloc en què es copsen les notícies. És a dir, la visió que se’ns transmet, des de fora del País Basc i des de dins, envers el terrorisme i el poble basc, sovint

difereixen. L'anàlisi dels diaris catalans introdueix a la investigació un "contrapunt". Esdevenen uns "observadors" més o menys parcials en el conflicte, situats entre dues realitats tan antagòniques com les que ens ofereixen la premsa d'àmbit espanyol front la d'àmbit basc. Des del nacionalisme català compromès amb el basc, podem trobar-hi els diaris *Avui* i *El Punt*.

El criteri "ideològic" és aquell que contempla el "grau d'afinitat i/o connivència" entre el periodisme i la classe política. De la premsa seleccionada, s'ha optat per classificar-la en funció de l'encreuament de la variable "identitat nacional o de pertinença", és a dir, "eix nacionalista espanyol/nacionalista basc" i la variable "ideologia" o l'"eix ideològic dreta/esquerra".

1. Categoria "Nacionalisme espanyol conservador": les capçaleres editades a Madrid i afins a les posicions representades pel Partit Popular (al poder durant el període 1996-2004): *El Mundo*, *ABC* i *La Razón*. Esdevenen els diaris més "hostils" al nacionalisme basc i, alhora, portaveus en la majoria dels casos sobre la matèria que ens ocupa del discurs oficial o governamental.

2. Categoria "Nacionalisme espanyol progressista": el diari *El País*, editat a Madrid, i *El Correo*, editat a Euskadi, pròxims ambdós a les postures defensades pel Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) i el PSE. *El Correo*, juntament amb la resta de diaris fins ara esmentats, té com a territori de pertinença (identitat nacional) el conjunt de l'Estat espanyol.

3. Categoria "Nacionalisme basc conservador": el diari *Deia*, proper al Partit Nacionalista Basc.

4. Categoria "Nacionalisme basc d'esquerra": els diaris *Egin* i l'actual *Gara*, capçaleres representatives del discurs defensat per l'esquerra *abertzale*. Considerats "mitjans de contrainformació". Els mitjans "alternatius" estan estretament vinculats a l'activisme polític dels moviments socials. El seu contingut és "contrahegemònic". Els mitjans de contrainformació no pretenen ser més objectius que els mitjans de comunicació de masses, sinó que parteixen d'un punt de vista diferent, el de la parcialitat. Aquesta parcialitat es reconeix des del principi i no es camufla d'objectivitat. I, en darrer lloc, el criteri "sociològic" és aquell que ens explica el "grau de simpatia o fidelitat" dels lectors amb el diari o diaris que llegeixen per informar-se.

En l'apartat conclusiu, els resultats de l'anàlisi de la campanya mediàtica efectuada en els comicis bascos de 2001 confirmen l'existència a Euskadi d'una "dualitat ideològica" escenificada entre la premsa escrita afí al Govern espanyol front la premsa nacionalista basca. Si focalitzem l'atenció en la primera (que forma part de la batejada com a *brunete mediàtica*), observem el control que aquesta exerceix del discurs i l'opinió pública. Talment com s'ha exposat en l'apartat dedicat a la metodologia, l'aplicació posterior del concepte "discurs-poder" –"les elits simbòliques tenen accés preferencial al discurs públic"– (Van Dijk, 1999) en l'anàlisi del contingut periodístic (retalls editorials i articles d'opinió) ha demostrat que aquest grup de premsa (*El Mundo*, *El País*, *ABC* i *La Razón*), malgrat els seus matisos, "controlen els discursos més influents" (tenen major accessibilitat a les fonts oficials), alhora, "tenen més possibilitats de controlar l'opinió, les creences i les accions dels altres en interès propi".

Tanmateix, com han constatat d'altres estudis –(Bezunartea, Del Hoyo, Iriarte, Santos, Urrutia, 2000), (Idoyaga i Ramírez de la Piscina, 2002)–, la capacitat “de control de l'opinió, les creences i les accions dels altres en interès propi” és molt menor si es refereix a l'opinió, creences i accions de la població basca. La realitat i singularitat del context basc esdevé en bona mesura l'antídoto envers la pretensió dels mitjans escrits de significació espanyola. Algunes de les variables que expliquen la “immunitat” dels lectors bascos envers els missatges llançats per aquest tipus de premsa són les següents: 1) àmplia oferta de diaris i important “grau de bipolaritat” entre ells (models informatius clarament divergents); 2) alt índex de lectura; 3) accés a un major nombre de fonts a través de les quals informar-se. És a dir, l'electorat basc no concentra les seves preferències ideològiques en un únic mitjà. En altres paraules, sense abandonar les seves idees polítiques, els lectors pretenen contrastar les informacions de diferents diaris per obtenir una visió més ampla de la realitat social mediatitzada. Aquest contrast reforça les pròpies opinions personals; 4) el poder del “nacionalisme basc inconscient” (Ortiz Estévez, 2003) ; i 5) la proximitat geogràfica i el coneixement sobre la realitat en què es viu desmenteix certes tergiversacions periodístiques (Xicoy, 2008).

Per contra, l'èxit en la seva capacitat d'influència a la resta del territori de l'Estat –tret del cas de Catalunya– està assegurat per les peculiaritats del lector-ciudadà de fora del País Basc. En primer lloc, el “nacionalisme inconscient espanyol” (Ortiz Estévez, 2003) es troba fortament arrelat. És aquí on la dimensió cognitiva juga un paper destacat. Les “representacions sociomental” (Van Dijk, 1999) són compartides per un grup o una cultura, com el coneixement, les actituds i les ideologies. La contraposició d'aquests dos nacionalismes inconscients –tant l'espanyol com el basc– comporta que el discurs que guanya simpaties en el si d'un dels nacionalismes no aconseguixi el mateix efecte en l'altre. I en segon lloc, el baix índex de lectura i consum de premsa diària en algunes Comunitats Autònomes espanyoles, com també la menor pluralitat informativa (menys capçaleres i menys contraposició d'opinions envers el País Basc) provoca que els seus ciutadans no tinguin accés a d'altres discursos. Això també dificulta que l'accés a una altra informació proporcioni creences “alternatives”.

Per tant, si els receptors no tenen accés a d'altres fonts (altres opcions a llegir), difícilment tindran noves creences per avaluar els discursos establerts a què estan exposats. Uns discursos establerts que sovint presenten de forma positiva els valors del grup de pertinença i negativa en relació amb els dels “altres”. Davant d'aquesta situació simplificadora, els ciutadans-lectors no posseeixen els recursos suficients ni els coneixements específics per poder-se resistir a la manipulació. També reforça la tendència a acceptar més fàcilment les creences (coneixements i opinions) transmeses pel discurs de les fonts considerades autoritzades (per exemple, els mitjans de comunicació de confiança ideològica, experts, polítics, policia, víctimes del terrorisme d'ETA, etc.). En aquest sentit, el discurs poderós es defineix (contextualment) en termes del “poder manifest dels seus autors” dins d'un determinat grup: mandatari, polític, periodista, líder d'una associació, simpatitzant d'una determinada ideologia, líder d'opinió i/o intel·lectual, víctima d'ETA...).

Aquest estudi també demostra la connivència de la premsa escrita (per mitjà dels seus editorials i articles d'opinió) "nacionalista espanyola" (*El Mundo*, *ABC*, *La Razón*, *El País* i *El Correo*) amb el govern del PP i el seu principal partit de l'oposició, el PSOE, per difamar el nacionalisme basc governant i tergiversar/deformar la situació que es vivia a Euskadi. Tant els seus editorials com la majoria dels articles d'opinió (líders d'opinió: intel·lectuals, periodistes, polítics, historiadors, sociòlegs, víctimes del terrorisme d'ETA) coincidien i/o reproduïen les declaracions dels màxims dirigents d'aquests partits que constituïen el "bloc constitucionalista". Fora d'Euskadi, la repetició constant d'aquests missatges servien per configurar un "discurs hegemònic", percebut com a majoritari i, per tant, el feia més versemblant. Dit d'una altra manera, intentaren controlar el discurs envers el País Basc amb l'objectiu d'influir sobre l'opinió pública.

De la "lectura ideològica del text" que s'ha efectuat se'n desprèn la polarització "Nosaltres" versus "Els". Respecte a la categoria "Els", s'utilitzaven arguments desfavorables en la descripció de la gestió del govern nacionalista basc (PNB). D'aquesta manera, s'acabaven magnificant els aspectes negatius. Al mateix temps, es presentava a l'opinió pública una realitat, on la part desfavorable esdevenia "un tot" basat de forma premeditada i malintencionada en l'engany i la mentira. Un recurs manipulatiu descarat. A més s'associava el govern basc amb ETA (s'equiparava l'enemic elegit amb l'enemic certificat): 1) el nacionalisme governant havia instaurat un règim d'impunitat envers el terrorisme d'ETA (i el funcionament "anormal" de l'*Ertzaintza*); 2) era responsable d'haver construït un discurs polític que hauria servit de coartada a ETA; 3) havia pactat amb els "assassins" (Pacte de Lizarra); 4) havia girat l'esquena a les víctimes esdevenint un "nacionalisme excloent" i, per tant, havia fracturat la societat; 5) opressió nacionalista que marginava el 50% de la població. Es tractava d'una política de terror i por ("situació de pre-guerra civil" que abocava a l'"exili polític"); 6) per tot plegat, "votar el PNB" significava "alimentar ETA". I per fer front al terrorisme abans era necessari "derrotar el nacionalisme basc". Tot seguit, es reproduïen algunes declaracions de polítics i fragments d'articles editorials que exemplifiquen aquest discurs:

Aznar (04.05.2001): *"El Gobierno vasco es el único de Europa aupado con el apoyo de terroristas"*.

El Mundo (08.05.2001): *"Quizá no estaríamos en una situación tan dramática si Arzalluz e Ibarretxe no hubieran abdicado de su responsabilidad contra el terrorismo, llegando a la traición de pactar con ETA y EH"*.

Mayor Oreja (07.05.2001): *"Hay que perder el miedo a ETA y al PNV (...) El nacionalismo vasco da cobertura ideológica a ETA"*.

ABC (11.05.2001): *"(...) una coalición que comparte fines y afinidades no redimidas con una banda terrorista"*.

Nicolás Redondo (10.05.2001): *"El 13-M caerá el muro de Berlín en el País Vasco". "A partir del 13 de mayo empieza el final de ETA y pido a los ciudadanos que hoy emitan su voto para dar*

inequívocamente la espalda a ETA y así no quepa la duda de que mayoritariamente los vascos están en frente de ETA”.

El País (13.05.2001): “En muchas partes de Euskadi convive el miedo a ETA con un nuevo temor sembrado por el nacionalismo”.

El Correo (06.05.2001): “(...) Frente a la construcción nacional inspirada en una concepción etnocéntrica de la colectividad, el próximo domingo se reabre la oportunidad de construir Euskadi como sociedad compuesta por personas que sean y se sienten libres. (...)”.

En canvi, pel que fa a la categoria “Nosaltres”, s'utilitzaven arguments favorables per descriure el projecte del “bloc constitucionalista”: 1) representava una “alternança per a la pau”; 2) la normalització de la convivència; 3) reconciliació nacional; 4) eren els únics partits que prioritzaven la lluita contra el terrorisme i només ells representaven la causa de les víctimes; 5) aquests comicis suposaven una oportunitat per fer justícia a les víctimes del terrorisme, una espècie de reparació simbòlica perquè no hi hagués cap mort baldera. És per això que calia tenir molt present qui era l'enemic comú. Tanmateix aquest enemic ho era més d'uns (PP-PSE) que d'uns altres (PNB-EA). Uns esdevenien objectiu preferent dels seus atemptats (PP-PSE) mentre que en d'altres subscribia aliances (PNB-EA); 6) defensaven el marc legal (la Constitució i l'Estatut basc) front els “rupturistes”; 7) el bloc PP-PSOE, de forma semblant als temps de la lluita antifranquista, s'havia constituït com un pacte per a la llibertat: “reconquesta democràtica a Euskadi”.

D'altra banda, en relació a l'apropiació i la perversió de llenguatge, en el context d'una dualitat ideològica, la terminologia emprada per la premsa nacionalista espanyola esdevé la “dominant”. Imatge positiva del “Nosaltres” (“constitucionalistes”): “demòcrates de veritat”, “valentia”, “llibertat”, “vida”, “integració”, “unitat”, “convivència”, “ordre democràtic”, “eficàcia contra ETA”, ... Imatge negativa de l'“Els” (“nacionalistes”): “nacionalisme ètnic”, “integrista”, “xenòfob”, “totalitari”, “intransigent”, “dictatorial”, “rupturista”, “projecte segregacionista excloent”, “covardia”, “autisme”, “por”, “crispació”, “divisió”, “fractura”, “confrontació”, “fanatisme”, etc. També la Història esdevé un recurs per tergiversar la realitat: 1) associar “la situació actual en què viu Euskadi” i “els règims totalitaris del segle XX, com el nazisme, el feixisme i el franquisme”; 2) associar “les víctimes d'ETA” i “les víctimes jueves de l'extermini nazi”; 3) associar “el nacionalisme basc radical” (l'esquerra *abertzale*, EH) i “el nacionalisme serbi” (guerra dels Balcans, any 1991); 4) associar “el triomf del bloc PP-PSE i la restauració dels drets i llibertats ciutadanes” és equiparable a “la caiguda del mur de Berlín” a l'Alemanya de l'Est, l'any 1989.

Ara bé, els resultats electorals del 13-M de 2001 van posar sobre la taula el fracàs d'aquest intent de controlar, per mitjà de la tergiversació, el discurs sobre el País Basc. La interpretació periodística no es va fer esperar. Des dels diaris nacionalistes espanyols “conservadors” (editorials i articles d'opinió) es compartien les declaracions del president del Govern espanyol José María Aznar (“*La sociedad vasca no está madura para el cambio*”, 19.05.2001). S'adoptà una actitud “paternalista”. Alguns articulistes retreien a l'electorat basc que no hagués entès (havia malinterpretat com una agressió) el programa del tàndem “Mayor Oreja-Redondo Terreros”.

També els acusaven d'haver girat l'esquena a les víctimes. Afirmaven que calia tenir paciència i perseverança. Per la seva banda, els diaris nacionalistes espanyols "progressistes" s'adherien a les declaracions de l'expresident socialista Felipe González ("Sólo creo en un frente: el de todos los demócratas contra la violencia terrorista", *El País*, 11.05.2001). Adoptaven una actitud d'"autocrítica": creien que fou un error equiparar el nacionalisme basc amb la violència i apostaven per un canvi de rumb dins el PSE (distanciar-se de la dinàmica frontista amb la marca Patxi López).

Tanmateix, des d'un punt de vista sociològic tal com han apuntat d'altres estudiosos, les claus per entendre aquesta derrota no només electoral sinó també mediàtica (escassa capacitat d'influència envers els lectors bascos) rau en els següents punts:

1. La realitat i la singularitat del context basc esdevé en bona mesura l'antídoto envers l'estratègia política-mediàtica del nacionalisme espanyol.

2. La majoria de l'electorat no va sintonitzar amb aquests missatges per considerar-los poc versemblants. La variable "proximitat geogràfica" (Xicoy, 2008) i el coneixement sobre la realitat en què es viu desmenteix certes tergiversacions periodístiques. Quan més a prop estàs d'un conflicte menys t'influencien els mitjans de comunicació i més crítica és la teva mirada respecte de com t'informen. La informació és menys efectiva quan el públic coneix de primera mà la realitat. El nivell de confiança és baix.

3. Pluralitat informativa i pluralitat ideològica de l'oferta informativa (Arriaga, 2000): existència de models informatius clarament divergents. Alhora, l'espai informatiu basc es caracteritza per l'escassa penetració dels diaris editats a Madrid.

4. L'especificitat del lector basc: s'informa a partir de més d'un diari (Euskadi es situa en segon lloc de nivell de lectura del conjunt de l'Estat) per contrastar les informacions i no es produeix una correlació (manca de sintonia) entre les posicions polítiques de l'electorat i les ideologies dels diaris de major índex de lectura. No es produeix, per tant, una correlació entre el comportament electoral i el consum de premsa.

5. El nacionalisme inconscient basc (Ortiz Estévez, 2003).

Per contra, de ben segur que si els missatges llançats haguessin anat dirigits a la resta de l'Estat, el bloc constitucionalista hauria aconseguit uns millors resultats. Això s'explica per les variables següents:

1. Variable geogràfica: com més allunyat es troba el públic d'un conflicte hi ha més possibilitats que es deixi influenciar per la postura que tenen els mitjans de comunicació sobre la realitat que informen.

2. Baix índex de lectura, escàs consum de premsa diària en algunes Comunitats Autònomes, menor pluralitat informativa i menys contraposició d'opinions envers el País Basc provoquen que els seus ciutadans no tinguin accés a d'altres discursos "per poder-se resistir (desafiar) a la manipulació". També reforça la tendència a acceptar més fàcilment les informacions

provinents de les fonts considerades autoritzades (el “poder manifest dels seus autors”: polític, policia, víctima d'ETA, líder d'una associació de víctimes). A més, el seguidisme periodístic de les fonts policiaques facilita la creació d'una figura jurídica que serveix per empresonar presumptes innocents anomenada “alarma social”,

3. La variable nacionalisme inconscient espanyol. Els nacionalistes d'un Estat nació no s'hi consideren, ja que “(...) Per a ells, la visió que tenen de les coses no és una visió, sinó la visió, la que s'ajusta al veritable ésser de les coses” (Ortiz Estévez, 2003). Sense aquesta “predisposició ideològica” difícilment es pot explicar perquè a diferència d'altres crisis polítiques (*Prestige*, guerra a l'Iraq, 11-M), en què bona part de la ciutadania de la resta de l'Estat va dir prou a la manipulació del govern Aznar, els enganys respecte al País Basc no suscitaren la mateixa reacció (o almenys, la crítica fou menor). Potser en l'imaginari col·lectiu espanyol, allò que anomenen “problema basc” és interpretat de forma irracional (quelcom atàvic).

De la investigació també ha quedat demostrada la connivència de la premsa nacionalista espanyola (tant conservadora com progressista) amb el PP i PSOE a l'hora de deslegitimar i descreditar qualsevol proposta sorgida del nacionalisme governant basc i ratificada pel Parlament basc, com ara el Pla Ibarretxe (2005) o la proposta de referèndum (2008). Novament, es desqualifiquen aquestes accions plenament democràtiques amb aquests termes: “despropòsit”, “desafiament”, “disbarat polític”, “incongruent”, “excloent”, “inviabile”, “rupturista amb el pacte constitucional i estatutari”, “experiment sobiranista i secessionista”, “obstinada voluntat del *lehendakari* per posar a prova l'Estat de dret”, “greument contaminada per l'amenaça terrorista”, etc.

En definitiva, l'estudi demostra la connivència de la premsa nacionalista espanyola (si bé amb alguns matisos) amb PP i PSOE en l'estratègia de desallotjar l'esquerra *abertzale*, modificant les regles del joc democràtic. A més ha quedat palès en aquesta investigació l'impacte del discurs periodístic al servei del poder polític per influir en determinades actuacions judicials. La judicialització de la política a l'Estat espanyol ha estat més que evident. La majoria dels editorials reproduïen el discurs oficial favorable a la Llei de Partits Polítics i a la il·legalització de *Batasuna*, esgrimint: 1) l'Estat de dret ha de posar fi a la “impunitat política i penal” de l'entremat terrorista; 2) és urgent “situar fora de la legalitat i del joc democràtic” una força qualificada de “radical”, que representa el braç polític d'ETA ja que els seus dirigents mai han denunciat públicament els atemptats terroristes; 3) la política i la justícia han d'esdevenir dos sistemes complementaris en la lluita legal per combatre el fenomen d'ETA i el seu entorn; 4) peça jurídica que sanciona aquells casos en què les llibertats fonamentals són utilitzades precisament per contribuir a la seva sistemàtica vulneració; 5) per tot plegat, justifiquen la nova llei i neguen el retrocés democràtic o la involució de drets i llibertats que aquesta podia suposar; 6) a més, exigeixen al PNB que faci efectiva la postura de deslligar-se sense equívocs de les “servituds del terror”; 7) pel que fa a l'aparició de noves plataformes nascudes des de l'esquerra *abertzale* (AuB, *Aukera Guztiak*, D3M,...) són considerades “l·listes blanques”, “noves disfresses” i “nous testaferrós” de l'antiga *Batasuna*, “nous intents de frau de llei”, “desafiaments a l'Estat de dret” i “burla al sistema

democràtic". Tal com advertia el líder del PP Mariano Rajoy, l'autèntic termòmetre de la política antiterrorista del Govern espanyol serà aconseguir que a partir de març de 2009 "ETA no estigui representada" al Parlament basc. I així evitar la irrupció d'una altra llista blanca, com succeí l'any 2005 amb el PCTB.

Arribats a aquest punt, es pot afirmar que els resultats de les eleccions celebrades l'1 de març de 2009 reflecteixen un dèficit democràtic? No es pot menystenir el paper que ha jugat l'aplicació de la Llei de Partits per afavorir l'avenç de les forces espanyolistes en el seu accés a la *Lehendakaritza*. La Llei de Partits no és l'única variable explicativa, malgrat ser una de les més significatives. Però, curiosament, passà força "desapercebuda" entre la premsa i la majoria dels líders d'opinió. Com també passaren desapercebuts els vots nuls i l'ascens de l'abstencionisme, procedent en bona mesura dels electors de l'esquerra *abertzale*. Novament, s'observa una connivència de la premsa nacionalista espanyola amb el PP-PSE-PSOE a l'hora de silenciar el "dèficit de legitimitat" a Euskadi amb un Parlament "retallat".

Bibliografia

- Arriaga, Mikel; Pérez Soengas, José Luis: 2000, *La prensa diaria en Euskal Herria (1976-1998)*, Bilbao, Servicio Editorial Universidad del País Vasco.
- Batista, Antoni: 2001, *Euskadi sin prejuicios*, Barcelona, Ed. Plaza & Janés.
- Batista, Antoni: 2003, "Els mitjans de comunicació, actors de la política basca", a Segura, Antoni: *Mirades sobre Euskadi. Claus per facilitar el diàleg*, Barcelona, Pòrtic, pp. 53-83.
- Becker, Howard: 2009, *Outsiders. Hacia una sociología de la desviación*, Buenos Aires, Siglo XXI.
- Bezuntea, Ofa; Del Hoyo, Mercedes; Iriarte, Iñaki; Santos, María Teresa; Urrutia, Ana: 2000, *La prensa y los electores. El mito de la influencia*, Bilbao, Servicio Editorial. Universidad del País Vasco. Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Borrat, Hèctor: 1989, *El periódico, actor político*, Barcelona, Ed. Gustavo Gili.
- Bourdieu, Pierre: 1997, *Sobre la televisión*, Barcelona, Anagrama.
- Chomsky, Noam; Herman, Edward .S.: 1990, *Los guardianes de la libertad: propaganda, desinformación y consenso en los medios de comunicación de masas*, Barcelona, Ed. Crítica.
- Chomsky, Noam: 2002, *La propaganda y la opinión pública*, Barcelona, Crítica.
- Figueres, Josep Maria: 2002, *Premsa i nacionalisme*, Barcelona, Pòrtic.
- García Larragán, Pedro: 2003, "Mitjans de comunicació, política i conflicte al País Basc", a Segura, Antoni: *Mirades sobre Euskadi. Claus per facilitar el diàleg*, Barcelona, Pòrtic, pp. 237-261.
- Idoyaga, Petxo; Ramírez de la Piscina, Txema: 2002, *Al filo de la (in)comunicación. Prensa y conflicto vasco*, Madrid, Editorial Fundamentos.
- Lacroix, Michel: 2005, *El culto a l'emoció. Atrapats en un món d'emocions sense sentiments*, Barcelona, Edicions La Campana.
- Mas de Xaxàs, Xavier. 2005, *Mentiras. Viaje de un periodista a la desinformación*, Barcelona, Edicions Destino.
- Noelle-Neumann, Elisabeth: 1995, *La espiral del silencio. Opinión pública: nuestra piel social*, Barcelona, Ediciones Paidós Ibérica, S.A.

- Ortiz Estévez, Javier: 2003, "Espanya mira Euskadi. Diagnosi: miopia, astigmatisme i vista cansada", a Segura, Antoni: *Mirades sobre Euskadi. Claus per facilitar el diàleg*, Barcelona, Pòrtic, pp. 262-281.
- Ramonet, Ignacio: 1998, *La tiranía de la comunicación*, Madrid, Editorial Debate.
- Rodrigo, Miquel: 1991, *Los medios de comunicación ante el terrorismo*, Barcelona, Icaria Editorial.
- Segura, Antoni. (coord.): 2003, *Mirades sobre Euskadi. Claus per facilitar el diàleg*, Pòrtic, Barcelona.
- Van Dijk, Teun Adrianus: 1990, *La noticia como discurso*, Barcelona, Editorial Paidós.
- Van Dijk, Teun Adrianus: 1990, *Análisis del discurso*, Barcelona, Editorial Paidós.
- Xicoy, Enric: 2008, "Interpretació periodística del conflicte basc (*Avui*, *El Periódico* i *La Vanguardia*. Setembre 1998-abril 2000), Barcelona, Tesi doctoral, Universitat Ramon Llull.
- Zallo, Ramón: 2001, *El país de los vascos. Desde los sucesos de Ermua al segundo Gobierno Ibarretxe*, Madrid, Editorial Fundamentos/Alberdania.

Altres textos

Ley Orgánica 6/2002, de 27 de junio, de Partidos Políticos.

Acuerdo por las Libertades y contra el Terrorismo, 8 de Diciembre de 2000.

Prensa, setmanaris i revistes citades i/o consultades

La Vanguardia

El Periódico

El País

Avui

El Punt

El Mundo

Abc

La Razón

Público

El Correo Español-El Pueblo Vasco

Deia

Egin

Gara

Euskaldunon Egunkaria

Euskadi Información

www.icps.cat